

**Проф. др Мирослав Врховшек,
председник Савезног суда, Београд
Владимир Козар,
судија Трговинског суда, Београд**

Потраживања акционара банке у стечају по основу власништва на акцијама

Резиме

Послиуиак санације, стечаја и ликвидације банака режулисан је Законом о санацији, стечају и ликвидацији банака.¹⁾ У овој материји као **ошшии проиис** примењује се и Закон о принудном поравнању, стечају и ликвидацији.²⁾ Јер, по члану 20. Закона о санацији, стечају и ликвидацији банака, на стечајни послиуиак банке у стечају примењују се одредбе савезног закона којим се уређује стечај, изузев одредаба о стечајном судији, награди за рад и накнади пошребних трошкова стечајног управника и одредаба којима је уређено принудно поравнање, док је у члану 24. истог закона проиисано да се на послиуиак ликвидације банака сходно примењују одредбе савезног закона којим се уређује ликвидација, ако овим законом није друкчије проиисано.

У овом раду посебно су анализиране законске одредбе, мишљења правне теорије, као и стивови актуелне судске праксе који се односе на права акционара у случају стечаја или ликвидације акционарског друштва; на потраживања акционара банке у стечају по основу власништва на акцијама; потраживања ак-

1. „Службени лист СФРЈ“, бр. 84/89 и 63/90 и „Службени лист СРЈ“, бр. 37/93, 26/95, 28/96, 16/99, 44/99, 53/2001
2. „Службени лист СФРЈ“, број 84/89 и „Службени лист СРЈ“, бр. 37/93 и 28/96

ционара у случају ликвидације банке; на разлику између обичних и приоритетних акција; на исплатне редове поверилаца банке у стечају и израживања по основу депозита; на стварну надлежност трговинског суда у свим сторовима поводом стечаја и ликвидације; као и на подручје примене прописа у привредним сторовима и акцију стварне надлежности у парницама поводом стечаја.

Кључне речи: банка, стечај, ликвидација.

1. Права акционара у случају стечаја или ликвидације акционарског друштва

Права акционара уређена су Законом о хартијама од вредности,³⁾ који би требало да **престане да важи** 30. септембра 2003. године, од када ће се примењивати **нови закон** - Закон о тржишту хартија од вредности и других финансијских инструмената.⁴⁾ Нови закон објављен је у „Службеном листу СРЈ“, бр. 65/2003 од 29. новембра 2002. године, а у његовом члану 265. прописано је да овај закон ступа на снагу наредног дана од дана објављивања у „Службеном листу СРЈ“, а примењиваће се после **истека десет месеци** од дана његовог ступања на снагу. Такође и Закон о предузећима садржи одредбе о правима акционара.

У члану 23. Закона о хартијама од вредности прописано је да **обична акција** даје право на учешће у управљању, право на учешће у добити акционарског друштва и право на **део ликвидационе масе**, у складу с одлуком о емисији. Према члану 24. истог закона, **приоритетна акција** даје **право првенства** на исплату дивиденде у односу на обичне акције, на расподелу ликвидационе масе и на **наплату из стечајне масе** у случају стечаја акционарског друштва.

Закон о тржишту хартија од вредности и других финансијских инструмената уопште **не регулише** права акционара у случају ликвидације или стечаја акционарског друштва, а самим тим не прави ни разлику између обичних и приоритетних акција када је у питању расподела ликвидационе масе, односно **наплата из стечајне масе** у случају стечаја акционарског друштва.

У члану 323. став 1. Закона о предузећима⁵⁾ прописано је да **после измирења поверилаца** акционарског друштва и депоновања износа спорних потраживања, преостала имовина **дели се између акционара сразмерно номиналној вредности акција**. Акције које још нису уплаћене уплаћују се, у складу с одлуком и статутом, пре поделе имовине, ако је то потребно за измирење поверилаца друштва. Према одредби из става 2. овог члана, ликвидатор не може вршити поделу преостале имовине акционарима пре истека рока од 30 дана од дана другог објављивања

3. „Службени лист СРЈ“ бр. 26/95 и 59/98.

4. „Службени лист СРЈ“, бр. 65/2002 и „Службени гласник РС“, бр. 57/2003.

5. „Службени лист СРЈ“, бр. 29/96, 33/96, 29/97, 59/98, 74/99, 9/2001, 36/2002.

позива повериоцима да пријаве своја потраживања. После завршене поделе имовине акционарског друштва, ликвидатор подноси суду захтев за брисање друштва из регистра, уз који прилаже извештај о току поступка ликвидације и изјаву да је сва имовина подељена у складу с одлуком о подели (став 3.). Овде је реч о правилима прописаним за **редовни поступак ликвидације** акционарског друштва. Према мишљењу правне теорије, и у случају престанка акционарског друштва редовном ликвидацијом, сагласно члану 323. став 1. Закона о предузећима, преостала имовина дели се између акционара, али тек после намирења **свих** неспорних **потраживања поверилаца** акционарског друштва и депоновања износа спорних потраживања,⁶⁾ што по нашем мишљењу даље значи да имаоци приоритетних акција у односу на повериоце друштва немају никакво право првенства у исплати.

У члану 220. Закона о предузећима прави се разлика између појединих врста и класа (родова) акција. Акције гласе на име или на доносиоца. Акције гласе на име ако су издате пре целокупног плаћања номиналног или вишег емисионог износа (привремене акције), као и у случају уписивања акција акционара са закљученим уговором о споредним чинидабама. Према **редоследу издавања**, акције могу бити оснивачке (акције прве емисије) и акције следећих емисија.

У ставу 4. овог члана прописано је да према **садржини права** учешћа у добити, акције могу бити обичне (редовне) и приоритетне (повлашћене). Дакле, по роду (класи) који је одређен истим правима из акција разликују се обичне акције и приоритетне акције.⁷⁾ **Обичне акције** дају право на учешће у управљању акционарским друштвом, право на учешће у добити и право **на део ликвидационе масе** (став 5.). У ставу 6. прописано је да **приоритетне акције** дају право на **предност** код исплата одређеног износа или процента од номиналне вредности акција у **односу на обичне акције**, предност код **расподеле ликвидационе масе** и друга права утврђена савезним законом којим се уређују хартије од вредности и статутом. Приликом издавања приоритетних акција, акционарско друштво може захтевати од уписника приоритетних акција и посебне новчане доплате. У правној теорији истиче се да и Закон о предузећима и члан 24. Закона о хартијама од вредности права ималаца приоритетних акција везује само за предност код **ликвидационог вишка** и код исплате дивиденде,⁸⁾ што по нашем мишљењу такође значи да имаоци приоритетних акција у односу на повериоце друштва немају никакво право првенства у исплати. Јер ако по исплати повериоца, нема ликвидационог вишка – тада нема ни расподеле ликвидационе масе, односно ни наплате из стечајне масе у корист акционара па ни у корист ималаца приоритетних акција.

Када је у питању ликвидација друштва с ограниченом одговорношћу, Закон о предузећима у члану 390. регулише **приоритет повраћаја**, тако што прописује да у случају ликвидације друштва с ограниченом одговорношћу, из имовине друштва која преостане **после намирења поверилаца** прво се враћају допунске уп-

6. Васиљевић, Коментар Закона о предузећима, Београд, 1996. година, страна 293.

7. Васиљевић, Коментар Закона о предузећима, Београд, 1996. година, страна 213.

8. Васиљевић, Коментар Закона о предузећима, Београд, 1996. година, страна 214.

лате, а преостали део се расподељује међу члановима друштва сразмерно њиховим уделитема.

Међутим, примена изложених одредаба Закона о предузећима на банке и друге финансијске организације је **ограничена**. Јер у члану 4. *Закона о банкама и другим финансијским организацијама* прописано је да се на банке и друге финансијске организације примењују **одредбе Закона о предузећима**, које се односе на акције с више власника, амортизацију акција на име, оглашавање акција неважећим, замена оштећених акција и спајање и дељење акција, **заштиту права мањинских акционара** и одговорности за штету. Цитирана стилизација члана 4, у коме су таксативно набројане одредбе *Закона о предузећима* које се примењују на банке и друге финансијске организације, извршена је Законом о изменама и допунама Закона о банкама и другим финансијским организацијама.⁹⁾ Пре ових измена сходна примена Закона о предузећима била је знатно шира – овај закон сходно се примењивао на сва питања која нису била изричито уређена *Законом о банкама и другим финансијским организацијама*, јер у члану 4. било прописано да се на банке и друге финансијске организације примењују одредбе Закона о предузећима ако овим законом није друкчије одређено.

По нашем мишљењу, акционар, односно оснивач банке или другог привредног друштва по основу власништва на акцијама **није поверилац стечајног дужника**, у смислу одредаба *Закона о принудном поравнању, стечају и ликвидацији*, нити може своје „потраживање“ по основу власништва на акцијама, односно по основу улога у оснивачком капиталу компенzirати са противпотраживањем које друштво, односно банка у стечају има према њему по неком другом основу (нпр. дуг из уговора о кредиту и сл.). То се односи и на компензацију као правну последицу отварања **стечајног поступка**, без обзира да ли је у стечају акционар или банка. На такав закључак наводи и правило из члана 148. *Закона о принудном поравнању, стечају и ликвидацији*,¹⁰⁾ који одређује коме припада имовина која преостане после исплате поверилаца. Из овог прописа произлази да се улог враћа оснивачима једино уколико по намирењу поверилаца преостане део имовине, што даље значи да оснивачи, односно **акционари немају својство повериоца** када је у питању њихов **улог** у оснивачком капиталу. Јер, ако после исплате поверилаца преостану нераспоређена друштвена средства, она се **предају оснивачу** до висине оснивачког улога, а остатак средстава се предаје надлежном органу у републици на чијој је територији седиште дужника, а ако се ради о непокретности - надлежном органу у републици на чијој се територији налази та непокретност. Ако преостану нераспоређена средства у државној својини, она се предају надлежном органу у републици, односно надлежном савезном органу. Ако преостану нераспоређена средства у задружној својини, она се предају одговарајућем задружном савезу, ако преостану средства у приватној својини, **предају се власнику**.

9. „Службени лист СРЈ“, бр. 44/99, од 25. јуна 1999. године.

10. „Службени лист СФРЈ“, број 84/89 и „Службени лист СРЈ“, бр. 37/93 и 28/96.

2. Потраживање акционара банке у стечају по основу власништва на акцијама

До истог закључка дошла је и судска пракса, приликом решавања спорова о потраживању акционара банке у стечају по основу власништва на акцијама.

Према ставу праксе, акционар привредног друштва или банке у стечају, **нема облигационоправно потраживање** према стечајном дужнику чији је он акционар, а по основу вредности акцијског капитала које поседује у том правном лицу, односно по основу власништва на акцијама, већ има право на део ликвидационе масе **уколико преостане** по намирењу поверилаца.

Такође, **ризик пословања** акционарског друштва подразумева да у стечајном поступку повериоци намирују своја потраживања из акцијског капитала акционара, па утолико акционари **нису повериоци стечајне масе** по основу вредности акцијског капитала који поседују код стечајног дужника.

У образложењу изложених правних ставова наведено је да тужилац тужбом тражи да се **утврди** да је основано његово потраживање које има према **туженој банци**, а на основу **акцијског капитала** чија вредност износи 119.750,09 динара. Дакле, тужилац је био акционар банке „С...“ у С...М... Над овом банком **отворен је поступак стечаја** решењем Привредног суда у С...М... пошто је претходно обустављен поступак ликвидације решењем истог суда. Тужилац је пријавио своје потраживање стечајном већу, а стечајно веће је, након изјашњења стечајног управника оспорило потраживање тужиоца. Основно питање које се поставило у овој парници је да ли тужилац као акционар фирме, односно банке у стечају има **статус стечајног повериоца** и да ли може да потражује **вредност акцијског капитала** који поседује у том друштву. Законодавац је ту био јасан када је у питању стечај над фирмом, односно банком. Наиме, акционар фирме, односно банке у стечају нема облигационоправно потраживање према правном лицу чији је он акционар, а по основу вредности акцијског капитала који поседује у том правном лицу. Права акционара, **по основу власништва на акцијама**, одређена су како *Законом о предузећима* тако и *Законом о харџијама од вредности*. Закон о предузећима одређује права акционара чланом 221. (право гласа), чланом 229. (расподела добити - деоба дивиденди) и чланом 323. (**подела ликвидационе масе**). Та иста права дефинисана су и чланом 23. *Закона о харџијама од вредности*. Полазећи од овако законом дефинисаних права акционара по основу акцијског капитала, а имајући у виду да је над туженим отворен поступак стечаја, онда се мора имати у виду и дефиниција појма акционарског друштва која је одређена чланом 187. *Закона о предузећима*. Према тој дефиницији акционарско друштво је друштво које оснивају правна, односно физичка лица ради обављања делатности, чији је **основни капитал утврђен и подељен на акције одређене номиналне вредности**. Збир номиналних вредности свих акција чини основни капитал акционарског друштва. С друге стране, чланом 55. став 2. истог закона прописано је да оснивачи, чланови и акционари **сразмерно својим уделитема**, односно акцијама учест-

вују у управљању предузећем, деоби добити и **сношењу ризика пословања**, ако, у складу са овим законом није друкчије одређено оснивачким актом, односно статутом предузећа. Тај ризик пословања, подразумева, када се отвори поступак стечаја, да акционар фирме у стечају **постаје дужник у односу на стечајног повериоца** и то у висини свог акцијског капитала који има у фирми над којом је отворен поступак стечаја, односно у овом случају у банци над којом је отворен поступак стечаја. Стога, како тужилац од тужене банке тражи да се утврди целокупна вредност акцијског капитала по основу вредности акција које тужилац поседује код тужене, а то право законом му није признато у случају отварања поступка стечаја, а **не тражи исплату дивиденди**, то је на основу наведених разлога правилном применом материјалног права другостепени суд одбио жалбу туженог и потврдио првостепену одлуку.¹¹⁾

3. Ликвидација банке и потраживања акционара

Исти став о правној природи и основаности захтева за утврђење потраживања акционара, у судској пракси заузет је и када је у питању ликвидација банке.

Према ставу актуелне праксе, акционар не може тражити да се утврди потраживање из акција које поседује у банци која се налази у поступку ликвидације, јер он **нема својство повериоца банке** у ликвидацији, већ је његово **право условно**, па тек након измирења поверилаца ликвидационог дужника и намирења свих трошкова, уколико преостане имовине тада се иста дели између акционара у сразмери са номиналном вредношћу акција.

У конкретном случају, првостепени суд је **одбио тужбени захтев** као **преураћен** са позивом на одредбе чл. 23. и 24. *Закона о санацији, стечају и ликвидацији банака* и одредбу члана 148. став 1. *Закона о принудном поравнању, стечају и ликвидацији*. Неосновано тужилац жалбом побија пресуду. Ово стога што тужилац **као оснивач и акционар банке „С...“ у ликвидацији** нема позицију повериоца банке у ликвидацији, већ је на основу својих акција **власник сразмерног дела** ликвидационог дужника, тако да се у суштини поступак ликвидације спроводи и на његовој имовини. Његово право акционара је **условно**. Тек након измирења поверилаца ликвидационог дужника и намирења свих трошкова, **уколико преостане имовине** тада се иста **дели** између акционара у сразмери са номиналном вредношћу поседованих акција. Тај **услов** за сада **није наступио**, па тужилац као акционар не може тражити да се утврди потраживање у износу опредељеном у тужбеном захтеву из акција које поседује у банци која се налази у поступку ликвидације. Неосновано тужилац побија пресуду због битне повреде

11. Из пресуде Врховног суда Србије, Прев. 258/02 од 25. децембра 2002. године, објављене у билтену „Судска пракса трговинских судова“, бр. 1/2003 стр. 113. – 115. и Билтену Врховног суда Србије, бр. 1/2003, стр. 94. и 95.

одредаба парничног поступка јер пресуда садржи разлоге о одлучним чињеницама а дати разлози су јасни и засновани на изведеним доказима.¹²⁾

Из изложеног става судске праксе, који се заснива на примени одредбе из члана 23. *Закона о санацији, стечају и ликвидацији банака*, у коме је прописано да ако по окончању поступка ликвидације преостану средства, та средства се **деле оснивачима банке** у складу са уговором о оснивању и другим актима банке, произлази да оснивач и акционар банке у ликвидацији **нема својство повериоца банке** у ликвидацији, већ је на основу својих акција **власник сразмерног дела** ликвидационог дужника, тако да се у суштини поступак ликвидације спроводи и на његовој имовини.

4. Обичне и приоритетне акције

Сматрамо да се изложени закључци и правни ставови судске праксе примењују како на имаоце обичних акција, тако и на имаоце приоритетних акција. Јер, по нашем мишљењу, **право првенства** имаоца приоритетних акција постоји **само у односу на обичне акције**, односно само у односу на имаоце обичних акција, а не на повериоце банке или другог акционарског друштва у стечају. Према томе, ималац приоритетне акције своје **право првенства** из члана 24. *Закона о харџијама од вредности* на исплату дивиденде у односу на обичне акције, на расподелу ликвидационе масе и на **наплату из стечајне масе** у случају стечаја акционарског друштва, може остварити само у односу на имаоце обичних акција, а не у односу на повериоце банке. Зато ни ималац приоритетне акције **нема својство повериоца банке** у стечају, односно банке у ликвидацији, већ има само приоритет у подели имовине у односу на остале акционаре - имаоце обичних акција, али тек након измирења поверилаца ликвидационог дужника и намирења свих трошкова, наравно **уколико преостане имовине**.

На такав закључак упућује и одредба из члана 19. *Закона о санацији, стечају и ликвидацији банака*, који уводи **исплатне редове**, тако што прописује да се **потраживања поверилаца** исплаћују из стечајне масе по следећем редоследу: 1. потраживања по основу штедних улога, текућих рачуна и депозита на девизним рачунима која се исплаћују банци која је преузела ове послове од банке у стечају; 2. потраживања поверилаца који нису оснивачи банке и 3. **потраживања оснивача** банке. При томе, под „потраживањима оснивача банке“, закон има у виду њихова облигациона потраживања из одређених правних послова, или нпр. потраживања по основу неисплаћених зарада, уколико је радник био истовремено и оснивач банке, тј. њен акционар. Дакле, као „потраживања оснивача банке“, у смислу цитиране одредбе, не сматрају се њихова потраживања по основу вред-

12. Из пресуде Вишег трговинског суда Пж. 8384/02 од 27. децембра 2002. године, објављене у билтену „Судска пракса трговинских судова“, бр. 1/2003 стр. 55. и 56.

ности акцијског капитала која поседују у том правном лицу, односно по основу власништва на акцијама.

И у правној теорији истиче се да и Закон о предузећима и члан 24. Закона о хартијама од вредности права имаоца приоритетних акција везује само за предност код **ликвидационог вишка** и код исплате дивиденде,¹³⁾ што по нашем мишљењу такође значи да имаоци приоритетних акција у односу на повериоце друштва немају никакво право првенства у исплати. Јер ако по исплати поверилаца, нема ликвидационог вишка – тада нема ни расподеле ликвидационе масе, односно ни наплате из стечајне масе у корист акционара па ни у корист имаоца приоритетних акција.

5. Исплатни редови поверилаца банке у стечају и потраживања по основу депозита

О исплатним редовима поверилаца банке у стечају, у судској пракси заузет је став приликом давања одговора на питање шта урадити са девизним средствима привреде која су затечена на **девизним рачунима** привреде као и средствима која су ушлаћена као обавезни депозит (10.000 ДМ) за обављање послова спољно-трговинског промета.

Према одговору датом у судској пракси, даном отварања стечаја **образује се стечајна маса** - члан 95. Закона о принудном поравнању, стечају и ликвидацији. У стечајну масу улази **сва имовина дужника** ако законом није друкчије одређено. *Закон о санацији, стечају и ликвидацији банака* повериоце банке у стечају сврстава у **исплатне редове** што је битна разлика од положаја поверилаца других дужника у стечају. По члану 19. став 1. тачка 1. *Закон о санацији, стечају и ликвидацији банака* потраживања по основу **депозита** на девизним рачунима која се исплаћују банци која је преузела ове послове од банке депозитара у стечају, сврстана су у први исплатни ред. Зато наведена девизна средства улазе у стечајну масу и биће исплаћена банци која је преузела ове послове од банке у стечају као повериоцу првог исплатног реда.¹⁴⁾

6. Стварна надлежност трговинског суда у свим споровима поводом стечаја и ликвидације

У судској пракси заузет је став о **стварној надлежности** трговинског суда у споровима поводом стечаја и ликвидације, када се као једна од странака појављује **физичко лице**, нпр. акционар банке у стечају. Наиме, као спорно поставило

13. Васиљевић, Коментар Закона о предузећима, Београд, 1996. година, страна 214.

14. Одговор утврђен на седници Одељења за привредне спорове Вишег привредног суда у Београду 15. октобра 2001. године, објављен у билтену „Судска пракса привредних судова“, број 3/2001.

се питање да ли је по Закону о уређењу судова трговински суд стварно надлежан да суди спорове који су настали у току принудног поравнања, стечаја и ликвидације, или поводом спровођења наведених поступака **без обзира на својство друге стране** и без обзира на време покретања спора.

У одговору на ово питање истиче се да према одредбама Закона о судовима (члан 15. став 2. тачка б. привредни суд **спроводи поступак** принудног поравнања и стечаја и поступак ликвидације и **суди све спорове** који су у току или **настану поводом спровођења тих поступака** без обзира на својство друге стране и без обзира на време покретања спора. Према одредбама Закона о уређењу судова (члан 24. став 1. тачка 4. и став 2.) трговински суд води поступак стечаја, принудног поравнања и ликвидације и суди у споровима **поводом** стечаја и ликвидације. Формулације којима је прописана стварна надлежност привредних односно трговинских судова у ранијем и важећем закону су различите по обиму и правној техници, али се **не разликују суштински**. За примену наведене одредбе Закона о уређењу судова битно је да се утврди који су то „**спорови поводом стечаја и ликвидације**„ за које ће трговински судови бити стварно надлежни иако то иначе не би били по другим одредбама члана 24. Закона о уређењу судова (нарочито у случају када је друга парнична страна **физичко лице**). У одговору на ово питање треба поћи од следећег: правило је, да у тренутку отварања поступка стечаја или ликвидације предузеће, односно друго правно лице, већ води неке спорове пред трговинским или пред судовима опште надлежности (општински, окружни). Обавеза је сваког од тих судова да решењем утврде **прекид поступка** кад наступе правне последице стечајног, односно ликвидационог поступка (члан 212. тачка 4. Закона о парничном поступку), при чему ће се прекинути поступак **наставити** према одредби члана 215. став 1. Закона о парничном поступку. У складу са одредбама Закона о принудном поравнању, стечају и ликвидацији, сви **повериоци** предузећа - сад стечајног или ликвидационог дужника, без обзира да ли су као тужиоци већ водили (сада прекинути) парнични поступак против дужника у обавези су да своја потраживања према таквом предузећу **пријаве** у стечајном поступку. Ако стечајни управник, који сада заступа стечајног дужника, оспори неко од тих потраживања, поверилац ће поднети **тужбу ради утврђења** свог оспореног потраживања, или ће **тражити наставак** (по одредби члана 215. став 1. Закона о парничном поступку) поступка који је већ водио. Нова тужба подноси се **трговинском суду** као стварно надлежном, јер је реч о спору поводом стечаја или ликвидације. Настављање поступка тражи се пред судом који је поступак и прекинуо. Ако је то суд опште надлежности, он је дужан да: а) донесе решење о настављању прекинутог поступка; б) донесе решење којим се оглашава стварно ненадлежним и предмет уступа стварно и месно надлежном трговинском суду (који ће донети одлуку о тужбеном захтеву - утврдити да ли постоји или не постоји потраживање тужиоца). Иако у овом случају предметни спор против туженог предузећа - правног лица, по природи ствари, није имао никакве везе са стечајем или ликвидацијом (јер није било ни стечаја ни ликвидације), од тренутка

када је потраживање тужиоца **оспорено** (услед чега је тужилац затражио наставак поступка), то постаје спор поводом стечаја односно ликвидације. За тај спор је **стварно надлежан трговински суд**, који је **суд друге врсте** у односу на судове опште надлежности (општинске, окружне), како изричито предвиђа члан 10. Закона о уређењу судова, тако да судови опште надлежности **не могу да задрже своју раније засновану стварну надлежност**, већ постају стварно ненадлежни (члан 15. став 3. Закона о парничном поступку). Из ових разлога, трговински судови ће и након 1. јануара 2004. године бити стварно надлежни у погледу спорова на која се питања односе, као што су то и до сада важећим одредбама Закона о судовима, тако да су и одговори на постављена питања позитивни.¹⁵⁾

7. Подручје примене поступка у привредним споровима и атракција стварне надлежности у парницама поводом стечаја

Одредбе о стварној надлежности садржане су у републичким прописима. У Републици Србији до 1. јануара 2004. године важе одредбе из члана 15. Закона о судовима, којима је одређена стварна надлежност привредног суда, док у Црној Гори нови Закон о судовима¹⁶⁾ таква правила садржи у члану 20. Оба закона у начелу прихватају **субјективно-објективну** концепцију привредног спора, међутим између њих постоје и одређене разлике.

У члану 24. став. 1. тачка 1. Закона о уређењу судова,¹⁷⁾ чије се одредбе о стварној надлежности примењују од 1. јануара 2004. године, прописано је да **трговински суд** у првом степену суди у споровима између домаћих и страних привредних друштава, предузећа, задруга и предузетника и њихових асоцијација (**привредни субјекти**), у споровима који настану између привредних субјеката и других правних лица **у обављању делатности привредних субјеката**, па и кад је у наведеним споровима једна од странака **физичко лице** ако је са странком у односу материјалног супарничарства. На овај начин Закон о уређењу судова делимично преузима **субјективно-објективну** концепцију привредног спора из члана 15. Закона о судовима, с тим што је код **привредних субјеката** за заснивање стварне надлежности трговинског суда прописан само **субјективни критеријум** (да је реч о спору између домаћих и страних привредних друштава, предузећа, задруга и предузетника и њихових асоцијација, дакле о спору између привредних субјеката), **без обзира на природу спора**. Према томе више се не тражи се да је реч о спору из међусобних привредних односа, тј. није потребно да буде испуњен објективни критеријум. Природа спора битна је само код спорова који настану између привредних субјеката и **других правних лица**, дакле ако је једна од страна-

15. Одговор утврђен на седници Одељења за привредне спорове Вишег трговинског суда у Београду од 30. августа 2002. године.

16. „Службени лист РЦГ“, бр. 5/2002.

17. „Службени гласник РС“, бр. 63/2001, 42/2002 и 27/2003.

ка непривредни субјекат, па се тада тражи да буде испуњен објективни критеријум, тј. да је спор настао **у обављању делатности привредних субјеката**.

Одређени проблеми могу настати у свим споровима где се као странка појављује **физичко лице** против предузећа у стечају и ликвидацији. Наиме, према члану 15. став 2. тачка б) Закона о судовима Републике Србије привредни суд **спроводи поступак принудног поравнања и стечаја и поступак ликвидације** и суди све спорове који су у току или настану поводом спровођења тих поступака, без обзира на својство друге стране и без обзира на време покретања спора. Слично правило о атракцији стварне надлежности предвиђено је и у члану 20. став 1. тачка 3. **новог** Закона о судовима у Републици Црној Гори.¹⁸⁾

То значи да ће трговински суд бити надлежан и у спору физичког лица против предузећа у стечају, за заштиту права из радног односа, за накнаду штете за изгубљено издржавање и због изгубљене зараде или других прихода по основу рада. Међутим, у споровима пред трговинским судом може се поставити питање примене посебних правила из члана 499. о презумпцији повлачења тужбе, као и правила из члана 499а. о преклузији нових чињеница и доказа у жалби, као и проблем дозвољености ревизије.

Питање стварне надлежности суда за решавање спорова који проистекну из уговора у привреди, једно је од значајнијих питања, јер стварна надлежност представља **општу процесну претпоставку**, о којој суд води рачуна по службеној дужности. По правилу, трговински судови су стварно надлежни да суде спорове који проистекну из уговора у привреди, примењујући посебна правила поступка у привредним споровима. Међутим, ове три категорије - стварна надлежност, посебна врста поступка, и посебна врста уговора не морају се поклопити, што у пракси изазива одређене недоумице. Тешкоће у практичној примени прописа о стварној надлежности, врсти поступка и врсти уговора произашле су из чињенице што су наведене категорије регулисане различитим законима. Стварна надлежност регулисана је Законом о судовима, као и Законом о уређењу судова, врста поступка уређена је Законом о парничном поступку, али је са изменом закона **појам привредног спора изведен из републичких прописа о стварној надлежности**, док је дефиниција уговора у привреди одређена Законом о облигационим односима. Поред тога, ни **тумачење** одредаба Закона о судовима, као ни правила из новог Закона о уређењу судова **о стварној надлежности** трговинских судова **није увек јединствено**, што често доводи и до негативног сукоба надлежности између трговинских и општинских судова.

Према мишљењу правне теорије одредбама о стварној надлежности расподељено је решавање спорова на разне првостепене судове. Као критеријум за расподелу законодавцу служи вредност предмета спора или природа предмета спора.¹⁹⁾ Међутим, за одређивање надлежности привредног суда као специјализованог суда, у републичким законодавствима користи се комбинација субјек-

18. „Службени лист РЦГ“, бр. 5/2002.

19. Познић, Грађанско процесно право, Београд, 1987. година, страна 96..

тивно-објективног критеријума (својство странке и природа спора). Потребно је истаћи да се у Закону о парничном поступку прави и разлика између **стварне надлежности** и **надлежности врсте суда**, али се у правној теорији сматра да се и надлежност врсте суда своди на стварну надлежност.²⁰⁾ Од стварне надлежности потребно је разликовати **месну надлежност** која је регулисана Законом о парничном поступку. У правној теорији се истиче да се правилима о месној надлежности одређује који ће од стварно надлежних судова једну ствар пресудити. Надлежност за пресуђење једног спора конкретизује се тек одређивањем тог суда. Закон о парничном поступку прописује месну надлежност према вези између подручја суда и неког елемента спорне ствари који се односи на странке или на предмет спора.²¹⁾

Када се на основу одредаба Закона о судовима, односно Закона о уређењу судова, утврди да је трговински суд стварно надлежан за решавање одређеног спора, имајући у виду измене Закона о парничном поступку, сматрамо да би **увек требало примењивати и посебна правила поступка**. Наиме реч је о поступку у привредним споровима, као једној од посебних врста поступака, из главе XXXII Закона о парничном поступку (чл. 488. - 502.). Међутим, у досадашњој судској пракси, као и у већем делу нове - актуелне судске праксе, у одређеним ситуацијама, услед различитости критеријума, дошло је до **непоклапања врсте суда са врстом поступка**. С друге стране, упркос последњим законским изменама, чињеница да је за одређени спор стварно надлежан трговински суд, по становишту које преовладава у судској пракси, не значи да ће се за суђење у том спору примењивати и правила поступка у привредним споровима.

У погледу овог проблема досадашња судска пракса је заузела одговарајуће ставове. Пракса је дала одговор на питање да ли се у споровима пред привредним судовима поводом стечаја, када је једна странка физичко лице, поступак спроводи по правилима поступка у привредним споровима на основу члана 489. Закона о парничном поступку. Према ставу праксе, правила о поступку у привредним споровима примењују се у складу са одредбама из чл. 488. - 491. Закона о парничном поступку. Прописом из члана 489. Закона о парничном поступку предвиђено је, да се правила о поступку у привредним споровима примењују у споровима у којима су обе странке правна лица (субјективни критеријум), затим у споровима који произлазе из међусобних привредних односа ималаца радњи и других појединаца који у виду регистрованог занимања обављају неку привредну делатност и тих лица и правних лица (члан 489а. ЗПП) као и страних физичких и правних лица са напред поменутих лица и када се у спору пред овим лицима појављују супарничари (чл. 490. и 491. ЗПП).²²⁾ Према томе, по становишту досадашње

20. Познић, Грађанско процесно право, Београд, 1987. година, страна 95.

21. Познић, Грађанско процесно право, Београд, 1987. година, страна 96.

22. Одговор на питање утврђен на седници Одељења за привредне спорове Вишег привредног суда у Београду, 21. новембра 1994. године.

судске праксе, у споровима поводом стечаја у којима се као странка појављује физичко лице нису се примењивала правила у поступку у привредним споровима.

Међутим, и поред наведених измена Закона о парничном поступку, према становишту виших судских инстанци у овим споровима се не примењују посебна правила у поступку у привредним споровима, иако би их, према нашем мишљењу требало применити. У овом случају реч је о **потпуној атракцији надлежности** која обухвата и стварну и месну надлежност. Према члану 63. Закона о парничном поступку за суђење у споровима који настају у току и поводом стечајног поступка, месно је **искључиво надлежан** суд на чијем се подручју налази суд који спроводи стечајни поступак. До атракције стварне надлежности долази на основу члана 15. став 2. тачка б) Закона о судовима, у коме је прописано да привредни суд спроводи поступак стечаја и суди све спорове који су у току или настану поводом спровођења овог поступка, без обзира на својство друге стране и без обзира на време покретања спора, односно на основу одредбе из члана 24. став 1. тачка 4. Закона о уређењу судова у коме је прописано да **трговински суд** у првом степену суди у споровима **поводом стечаја** и ликвидације По одредби члана 15. став 2. тачка б) Закона о судовима до атракције надлежности долази у корист привредног, односно трговинског суда и у случају **принудног поравнања** и **ликвидације**, док Закон о уређењу судова прописује атракцију стварне надлежности **само поводом стечаја или ликвидације**, дакле **не и поводом принудног поравнања**.

Према томе, према ставу актуелне судске праксе, и у случају да је једна од странака у спору пред трговинским судом физичко лице, примењују се **општа правила парничног поступка**, нпр. мировање поступка, партициони рок и рок за жалбу од петнаест дана, а не правила из поступка у привредним споровима који не допушта мировање поступка, већ уводи презумпцију о повлачењу тужбе (члан 499. ЗПП), прописује краће рокове за жалбу и добровољно извршење обавезе (осам дана), уводи преклузију нових чињеница и доказа у жалби (члан 496а. ЗПП) и др., а која би по нашем мишљењу требало применити.

У оваквим споровима може се поставити питање **дозвољености ревизије**, јер је овај ванредни правни лек у поступку у привредним споровима увек дозвољен само у споровима из члана 382. став 4. тачка 3. (спорови везани за нарушавање јединства југословенског тржишта), док су изостављени имовинскоправни спорови за накнаду штете за изгубљено издржавање и због изгубљене зараде или других прихода по основу рада (члан 382. став 4. тачка 2. ЗПП). Такође може се поставити питање да ли је у радном спору о заснивању, постојању или престанку радног односа из члана 437а., који се због атракције стварне надлежности води пред привредним судом ревизија увек дозвољена, с обзиром да члан 497. став 2. не предвиђа радни спор као изузетак од правила да је у привредним споровима ревизија дозвољена само ако минимална висина вредности предмета спора побијајног дела правноснажне пресуде износи 1.500.000,00 динара.

Professor Miroslav Vrhovšek, Ph.D.
President of the Federal Court, Belgrade
Vladimir Kozar,
Belgrade Commercial Court Judge, Belgrade

Claims of Shareholders of Insolvent Bank on the Ground of Shares

Summary

The procedure of bank reorganization, insolvent and solvent reorganization is regulated by the Reorganization, Insolvent and Solvent Banks Liquidation Act, which is supplemented by the general rules of the Compulsory Adjustment, Insolvency and Liquidation Act. This paper especially deals with statutory provisions, legal theory opinions and judicial practice conclusions on shareholders' rights in case of insolvency or liquidation of their company limited by shares, insolvent bank's shareholders' claims on the ground of their ownership rights, distinctions between regular and privileged shareholders and priorities of payment of bank's creditors.

Key words: bank; insolvency; shareholders claims